

تبیین رنگ های متناسب با ریزفضاهای مسکونی بر پایه آموزه های اسلامی

محمدمنان رئیسی^۱، سینا ثمره شاه پسند^۲

چکیده

موضوعات مرتبط با روان شناسی رنگ ها در فضاهای معماری و بخصوص فضاهای داخلی از مسائل مهم و تأثیرگذار در دانش معماری است. در میان فضاهای مختلف معماری، ابنیه مسکونی از مهمترین فضاهایی هستند که بخش غالب عمر انسان ها در آن ها سپری می شود و لذا در این پژوهش سعی شده است تا براساس آموزه های اسلامی نتایجی کاربردی برای کاربرد در این فضاها استخراج شود. این پژوهش مبتنی بر این فرض است که میان یافته های دانش روانشناسی معاصر در حوزه رنگ از سویی و آموزه های اسلامی (شامل آیات و روایات) از سوی دیگر، تطبیق وجود دارد. در این مقاله در ابتدا به خلاصه ای از پژوهش های انجام شده در حوزه روانشناسی رنگ اشاره شده و سپس به آن دسته از مؤلفه های مسکن مطلوب اسلامی (اعم از مؤلفه های کلان و خرد) که به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم با مقوله رنگ ارتباط می یابد اشاره شده است. سپس، ضمن جستجو در گزاره های اسلامی (شامل آیات و روایات) که حاوی کلید واژه های رنگ های مختلف بوده اند به تحلیل این گزاره ها پرداخته شده است تا نتایجی کاربردی برای استفاده در ریزفضاهای مختلف مسکونی استنباط شود. با توجه به اقتضائات این پژوهش و منابع اسنادی مورد استفاده، از گونه پژوهش کیفی برای انجام این تحقیق استفاده شده است که از میان روش های مختلفی که در این گونه دسته بندی می شوند در این مقاله از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. براساس نتایج بدست آمده از این پژوهش و با استناد به آموزه های اسلامی، در ریزفضاهای مختلف مسکونی، رنگ آبی مناسب برای ریزفضاهایی نظیر اتاق خواب و کتابخانه، رنگ زرد متناسب با اتاق کار و نشیمن، رنگ سبز مناسب برای نشیمن و اتاق خواب مخصوصاً اتاق خواب کودکان و رنگ قرمز مناسب ناهارخوری است. رنگ سفید نیز مناسب برای اغلب ریزفضاها به ویژه ریزفضاهای بهداشتی است.

کلمات کلیدی: رنگ، اسلام، مسکن، روانشناسی

۳۷

شماره ۱-۷
بهار ۱۳۹۶
فصلنامه
علمی-پژوهشی

نقش
جهان

تبیین رنگ های متناسب با ریزفضاهای مسکونی بر پایه آموزه های اسلامی

۱- مقدمه

در مذاهب مختلف، رنگ‌ها از جایگاه نمادینی برخوردارند [۱]. موضوع رنگ و روانشناسی آن و نحوه تأثیر آن بر روان و جسم انسان همواره در مباحث مربوط به معماری جایگاه مهمی داشته است. اینکه یک رنگ با ویژگی‌های خاص خود چگونه می‌تواند بر انسان به عنوان کاربر فضا تأثیرگذار باشد همواره مورد بحث اندیشمندان و محققین بوده است. البته در تأثیر داشتن آن بحث چندانی نیست و بحث اصلی بر روی میزان و شدت این تأثیر بر آدمی است. در واقع همین چسبندگی تأثیر رنگ فضا بر انسان، خود به تنهایی پایه پژوهش‌های فراوانی در علم روانشناسی معاصر بوده است. این پژوهش نیز به همین مقوله می‌پردازد اما با این تفاوت که قصد دارد آثار و نتایج رنگ بر انسان را از دیدگاه اسلام بررسی کند و به طور خاص به روانشناسی رنگ در مسکن و ریزفضاهای مسکونی از دیدگاه اسلام بپردازد. کاربری مسکونی از آن جهت در این پژوهش انتخاب شده است که اولاً تاکنون پژوهش‌های اندکی در زمینه روان‌شناسی رنگ‌ها در فضاهای مسکونی به ویژه مبتنی بر آموزه‌های اسلامی انجام شده است و ثانیاً بخش قابل توجهی از عمر انسان‌ها در این نوع فضاها سپری می‌شود و لذا پژوهش در این خصوص، اهمیتی دوچندان دارد.

پرسش اصلی این پژوهش این است که طبق آموزه‌های اسلامی (به ویژه آیات و روایات) هرکدام از رنگ‌ها چه تأثیراتی از نظر روانی و فیزیولوژیکی بر انسان می‌گذارند و با توجه به این تأثیرات، چه رنگ‌هایی برای کاربری در ریزفضاهای مختلف مسکونی مطلوبیت بیشتری دارند؟ لازم به ذکر است که با توجه به شالوده نظری این پژوهش، ملاک تعیین مطلوبیت در این پژوهش، مضامین ارائه شده در آموزه‌های اسلامی (به ویژه آموزه‌های حکمی اسلام) است و نه سایر عوامل همچون نظرات کاربران فضا و غیره؛ زیرا بازگشت به مبانی حکمی و بازکاوی آموزه‌های معنوی در هنر و معماری به منظور کاربرد در دوره معاصر می‌تواند موجبات ارتقای هنر و معماری حال و آینده را فراهم نماید [۲]. هدف از انجام این پژوهش، استنتاج نتایج کاربردی در زمینه استفاده از رنگ‌ها در ریزفضاهای مسکونی با توجه به ویژگی‌های آن‌هاست. در این مقاله برای تأمین این هدف در مقام گردآوری داده‌ها از روش مطالعات اسنادی-کتابخانه‌ای بهره‌گیری شده است اما در مقام تحلیل و داوری داده‌ها از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است.

۲- پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های محدودی در زمینه روانشناسی رنگ‌ها در ریزفضاهای مسکونی انجام شده است اما در

اغلب پژوهش‌هایی که در زمینه روانشناسی رنگ‌ها انجام شده اشاره‌هایی به کاربرد آن‌ها در معماری نیز شده است.

از جمله تحقیق‌های انجام شده در مورد ارتباط رنگ با روان انسان می‌توان به مطالعات تجربی آلتایزاک (۱۹۷۱)، تحلیل رودولف آرنه‌ایم (۱۹۴۹، ۱۹۶۷، ۱۹۷۷)، اوالد هرینگ و بزرگانی همچون لئوناردو داوینچی، شوپنهاور، گوته و شورول اشاره کرد [۳]. اما این پژوهش‌ها عمدتاً به بررسی تجربی رنگ‌ها و خواص آن‌ها پرداخته‌اند و آموزه‌های اسلامی تأثیری بر شکل‌گیری ارکان آن‌ها (اعم از شالوده نظری پژوهش، پرسش‌ها، اهداف و غیره) نداشته است. البته در برخی از پژوهش‌های داخلی، به بررسی آموزه‌های اسلامی در خصوص روان‌شناسی رنگ‌ها پرداخته شده است که از جمله آن‌ها می‌توان به مقاله ای با عنوان روان‌شناسی رنگ‌ها در قرآن و احادیث [۴] و یا پژوهش انجام شده در خصوص واژه‌شناسی رنگ‌ها در آیات و روایات اشاره نمود [۵] اما وجه تمایز این مقاله با پژوهش‌های مذکور این است که این پژوهش‌ها منجر به نتایجی کاربردی برای کاربری در فضاهای معماری و به ویژه ریزفضاهای مسکونی نشده‌اند و لذا سعی شده است طی این مقاله، این خلأ علمی ضمن استناد به آموزه‌های اسلامی رفع شود.

۳- مؤلفه‌های مسکن مطلوب اسلامی

قبل از تبیین این مسئله که از منظر اسلامی، چه رنگ‌هایی برای چه ریزفضاهای مسکونی مناسب‌اند بایستی به این مهم پرداخته شود که اصولاً منظور از مسکن مطلوب اسلامی چیست؟ البته بدیهی است که تبیین همه مؤلفه‌های مسکن مطلوب اسلامی در یک پژوهش مختصر نمی‌گنجد و لذا در این مقاله، تنها به آن دسته از مؤلفه‌های مسکن که به بحث رنگ در معماری (به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم) ارتباط می‌یابد پرداخته شده است. لازم به ذکر است که پس از استخراج مؤلفه‌های مذکور، مشاهده شد که دامنه تأثیرگذاری آن‌ها یکسان نیست و حداقل می‌توان آن‌ها را در دو سطح کلی (کلان و خرد) دسته‌بندی نمود. منظور از مؤلفه‌های کلان مسکن مطلوب اسلامی، آن دسته از مؤلفه‌هایی است که دامنه تأثیرگذاری آن‌ها بسیار گسترده است و عمدتاً ناظر بر اصول مفهومی و کلان مسکن اسلامی هستند؛ به نحوی که می‌توانند منشأ و مبدأ شکل‌گیری مؤلفه‌های پایین دست (خرد) قرار گیرند. اما مؤلفه‌های خرد، آن دسته از مؤلفه‌هایی هستند که به دلیل تمرکز بر موارد جزئی و مصداقی (نظیر آرایه‌ها، تناسبات و غیره)، دامنه تأثیرگذاری محدودی دارند و ناظر بر مطالعات موردی،

مصادقی و جزئی هستند و نه مفهومی و کلی. در ادامه و قبل از تبیین مؤلفه‌های مذکور، مجدداً بر این نکته تأکید می‌شود که به دلیل کثرت مؤلفه‌های مسکن مطلوب اسلامی (اعم از مؤلفه‌های کلان و خرد)، تنها به آن مؤلفه‌هایی در این مقاله اشاره می‌شود که به بحث رنگ در معماری مسکونی ارتباط می‌یابند.

۳-۱-۱- مؤلفه‌های کلان

۳-۱-۱-۱- توجه به فرهنگ اسلامی جامعه

مراد از مدنظر داشتن فرهنگ در تعریف مسکن مطلوب آن است که اگرچه استفاده از تجربیات سایر ملل و تمدن‌ها (اعم از گذشته و معاصر) مطلوب است، اما این استفاده بایستی به گونه‌ای باشد که با بهره‌گیری از آن‌ها، اصول و ارزش‌های اعتقادی و باورهای جامعه تضعیف نگردند، به هویت ملی خدشه وارد نشود، عامل ترویج افکار و ایده‌های متضاد و مخالف ارزش‌های فرهنگی نباشد و این که با معیارهای برآمده از فرهنگ بومی ارزیابی و انتخاب شده باشند [۶]. در واقع مباحث مربوط به رنگ در معماری اسلامی باید بر اساس توجه به فرهنگ و اعتقادات جامعه اسلامی استنتاج شود که خود از قرآن و سیره معصومین گرفته شده است. پس در رابطه با این مهم باید بر فرهنگ و هویت خودی تأکید نمود، چراکه قرآن و احادیث به وضوح، تکیه بر فرهنگ اسلامی را مورد تأکید قرار داده‌اند؛ آیات و روایات متعددی برای لزوم تحقق فرهنگ اسلامی در آثار و افکار مسلمین نقل شده است که منجر به استنتاج اصل «عدم تشبّه مسلمین به پیروان سایر مکاتب» شده‌اند. از جمله می‌توان به روایت امیرمؤمنان (ع) اشاره نمود که می‌فرمایند: مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ عُدَّ مِنْهُمْ [۷] و با روایت نقل شده از امام صادق (ع): أَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ نَبِيٍّ مِنْ أَنْبِيَائِهِ: قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ لَا يَلْبَسُوا لِبَاسَ أَغْدَائِي وَلَا يَطْعَمُوا مَطَاعِمَ أَغْدَائِي وَلَا يَسْلُكُوا مَسَالِكَ أَغْدَائِي فَيَكُونُوا أَغْدَائِي كَمَا هُمْ أَغْدَائِي [۸]. لذا از منظر اسلامی، معماری مسلمین (از جمله مسکن مسلمین) همانند سایر وجوه زندگی آنان، بایستی دارای چارچوب مشخصی باشد که متضمن تحقق فرهنگ اسلامی باشد و به همین منظور، از رنگ‌هایی در ریزفضاهای مسکونی بهره‌جست که تطابق بیشتری با فرهنگ اسلامی دارند و بالعکس، از رنگ‌هایی که تناسبی با فرهنگ و تمدن اسلامی ندارند اجتناب نمود.

۳-۱-۲- توجه به مراتب مختلف نفوس و حیات انسانی

تعیین درجه و مرتبه‌ی انسانی بودن هر پدیده را در دو قلمرو اصلی معنوی (روحانی) و مادی (فیزیکی) انسان

می‌توان مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. در مورد قلمرو مادی (به ویژه در معماری و شهرسازی معاصر) بسیار سخن رفته است و آنچه مغفول مانده است. توجه به قلمرو حیات معنوی و روحانی است. در این مقوله، هماهنگی ابعاد و ویژگی‌های ریزفضاهای مسکونی با مراتب مختلف حیات انسان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، در عین حال که اطلاعات واصله از محیط به انسان بایستی وی را در جهت تعالی و رشد هدایت و همراهی نمایند [۶]. در خصوص نفوس و مراتب مختلف حیات انسانی می‌توان به روایت نقل شده از امام علی (ع) اشاره نمود که ایشان در پاسخ به سؤال کمیل، با اشاره به قوای مختلف انسان، مراتب چهارگانه نفوس آدمی را چنین ذکر می‌فرمایند: "نامی نباتی، حسی حیوانی، ناطق قدسی و کلی الهی" [۹].

روشن است که انتخاب رنگ‌های مناسب برای ریزفضاها بایستی با توجه به کاربری آن ریزفضا و ویژگی‌های روحی، روانی و فیزیولوژیکی انسان انجام شود. توضیح آنکه برخی ریزفضاهای مسکونی، تناظر بیشتری با نفوس نباتی و حیوانی انسان دارند (نظیر ناهارخوری) و برخی دیگر تناظر بیشتری با نفوس قدسی و الهی انسان دارند (نظیر ریزفضایی که معمولاً برای اقامه نماز در منزل مورد استفاده قرار می‌گیرد) و برخی دیگر نیز حد وسط این دو نوع ریزفضا هستند؛ انتخاب رنگ هر یک از این نوع ریزفضاها باید متناسب با کاربری آن ریزفضا و مرتبه نفسی باشد که آن ریزفضا با آن مرتبه تناظر بیشتری دارد.

۳-۲-۱- مؤلفه‌های خرد

۳-۲-۱-۱- حفظ و ارتقاء کیفیت روابط خانوادگی

خانه به عنوان یک ظرف برای زندگی و تعاملات انسان‌ها باید دارای ویژگی‌های خاصی باشد. همین ویژگی‌های فضاهاست که می‌تواند به عنوان یک عامل مستقیم و یا غیرمستقیم در کیفیت و کمیت تعاملات میان افراد خانواده موثر باشد. با توجه به توصیه اکید اسلام مبنی بر صله رحم و گسترش تعامل و ارتباطات خانوادگی، رنگ به عنوان یک عامل بسیار مهم کیفیت فضایی می‌تواند در میزان و کیفیت تعاملات افراد ایفای نقش کند؛ به نحوی که می‌تواند بصورت غیرمستقیم باعث نزدیک شدن بیشتر افراد خانواده و گرمی روابط آن‌ها شود و یا بالعکس، در سردی و تیرگی روابط و آشفتگی روانی آن‌ها اثرگذار باشد.

۳-۲-۲- آسایش و آرامش مسکن

خداوند در قرآن می‌فرماید: وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا: و خدا برای شما از خانه‌هایتان محل آرامش قرار

داد [۱۰]. مسکن از ریشه سکینه به معنای آرامش است، بنابراین باید محور ساخت مسکن، تأمین آرامش و آسایش روحی ساکنان آن باشد. آرامش اعضاء خانواده کیفیت مهمی است که توجه به آن ضرورت بنیادین مسکن مطلوب است. انسان از جهات بسیاری به آرامش نیازمند است که این جهات، ناشی از قلمروهای مختلف حیات انسانی می باشد. فعالیت های مختلفی که در مسکن انجام می شود (نظیر مطالعه و کسب دانش و درس خواندن فرزندان خانواده، بهره گیری از وسایل ارتباط جمعی و غیره) نیازمند آرامش است. فراهم آمدن امکان گفت و گوهای خانوادگی و تحکیم مبانی آن نیز به وجود آرامش بستگی تام دارد. علاوه بر آن، برای انجام بسیاری فعالیت های فردی و جمعی دیگر از جمله استراحت و تماس های رودر رو با ارحام و دوستان، وجود محیطی آرام ضرورت دارد. ایجاد محیط آرام در مسکن به عواملی همچون ویژگی های کالبدی و بصری وابسته است [۶] و رنگ نیز در این خصوص دارای نقش مؤثری است.

۳-۲-۳- پرهیز از تشخص کالبدی مسکن

طبق آموزه های اسلامی، مسکن نباید ابزاری برای خودنمایی، نمایش ثروت و تفاخر مالک آن باشد. پیامبر (ص) در این خصوص می فرماید: کسی که برای خودنمایی و شهرت ساختمانی بسازد در روز قیامت آن را بر پشت خود تا هفت زمین حمل می کند و سپس به صورت طوقی از آتش در گردن او در می آید [۱۱].

امیرالمؤمنین علیه السلام نیز در همین خصوص می فرماید: کسی که برای رقابت در تفاخر چیزی بسازد خداوند او را روسیاه محشور می نماید [۱۲]. همچنین امام حسین (ع) پس از دیدن خانه ای که بسیار مجلل بود راجع به مالک آن چنین فرمودند: گل ها را بالا برد و دین خود را پایین آورد [۱۳]. با توجه به روایات ذکر شده در این بخش چنین استنباط می شود که از رنگ های محرک که سبب می شوند ساختمان از پلاک های مجاور خود متمایز شده و تشخص کالبدی یابد بایستی در ابنیه مسکونی پرهیز نمود.

۳-۲-۴- وسعت مسکن

با اینکه در قرآن، اسراف نهی شده است و طبق روایات، ساخت مسکنی که مورد نیاز نیست، مذموم است اما نسبت به وسعت خانه در احادیث سفارش شده است. روایات متعددی از پیامبر اکرم در این خصوص نقل شده است. «من سعاده المرء المسلم المسکن الواسع» از سعادت انسان منزل وسیع است. [۱۴]؛ «شرفها الساحة

الواسعه» شرف خانه به حیات بزرگ است. [۱۵]؛ «من سعاده المسلم سعه المسکن و الجار الصالح و المركب الهنیء» خانه وسیع و همسایه خوب و مرکب هموار از نشانه های سعادت مسلمان است [۱۶].

پیامبر اکرم نیز در دعا چنین می فرمودند: «اللهم اغفر لی ذنبی و وسع لی فی داری و بارک لی فی رزقی» خدایا گناهان مرا ببخش و خانه مرا وسعت بخش و روزی مرا مبارک گردان [۱۷]. البته در این امر باید از افراط و تفریط دوری نمود که به برخی از احادیث مرتبط با این امر به این شرح اشاره می شود: «کل بناء وبال علی صاحبه الا ما لایدله» ساخت بنایی که به آن نیاز نیست، وبالی بیش نیست [۱۸]. «فضلا علی ما یکفیه او ینبی مباحه» جایز نیست ساختمانی بیش از نیاز ساخته شود یا برای فخر فروشی و مباحات بنا شود [۱۹]. «لا تبثوا ما لا تشکون و لا تجمعوا ما لا تأکلون و اتقوا الله الذی الیه ترجعون» آنچه را مورد سکونت قرار نمی دهید نسازید و آنچه را نمی خورید جمع نکنید از خدایی که به سوی او برمی گردید پروا کنید [۲۰]. پس چنین استنتاج می شود که در وسعت مسکن، بایستی حد اعتدال را رعایت نمود و از افراط و تفریط بر حذر بود اما در زمان معاصر که به دلایل گوناگون، بسیاری از ابنیه مسکونی (به ویژه آپارتمان ها) فاقد وسعت کافی هستند می توان با استفاده از آثار رنگ های گوناگون، از نظر روانی ریزفضاهای درونی مسکن (نظیر نشیمن، اتاق های خواب و غیره) را وسیع تر جلوه داد.

۳-۲-۵- آراستگی منزل

در خصوص آراستگی و زیبایی منزل، احادیث متعددی نقل شده است. از امام باقر (ع) چنین نقل شده است که «کنس البیوت ینفی الفقر»: تمیز کردن و جارو کردن خانه، فقرا را برطرف می سازد [۲۱]. در روایتی از امام صادق (ع) چنین نقل شده است که یکی از نشانه های مومنان که خداوند آن را دوست دارد زیبایی و نیکویی دیوارهای منازل آن هاست: «ان الله یحب الجمال و التجمل و ینکره البؤس و التباؤس و ان الله عز و جل اذا انعم علی عبده نعمه یحب ان یرى اثر نعمته علیه قبل و کیف ذلک قال یظف ثوبه و یطیب ریحته و یحس داره و ینس افریته حتی ان السراج قبل مغیب الشمس ینفی الفقر و یرید فی الرزق»: خداوند زیبایی و آراستگی را دوست دارد و تیره روزی و بیچارگی را نمی پسندد؛ خداوند عزوجل دوست دارد هرگاه به بنده خود نعمتی داد اثر آن را بر او ببیند؛ به حضرت عرض شد: چگونه؟ فرمود: لباس خود را پاکیزه، خویشتن را خوشبو، خانه اش را نیکو و جلوی آن را جارو نماید. [۲۲]

نمودار ۱: مؤلفه‌های کلان و خرد مسکن مطلوب اسلامی

بصری مهم، نقش انکار ناپذیری در زیبایی ریزفضاهای مسکونی دارد.

در پایان این بخش، نمودار مؤلفه‌های مسکن مطلوب اسلامی طی نمودار شماره ۱ ارائه شده است. مجدداً تأکید می‌شود که در این نمودار، تنها مؤلفه‌هایی ذکر شده است که با مسئله این پژوهش و موضوع روان شناسی رنگ‌ها مرتبطند و از ذکر سایر مؤلفه‌ها (نظیر رعایت حریم، عدم اشراف بصری و غیره) چشم‌پوشی شده است.

۴- رنگ‌های مناسب برای ریزفضاهای مسکونی بر پایه آیات و روایات

طبق تحقیقات روان‌شناسی با عدم انتخاب صحیح رنگ و به کارگیری نادرست آن در محیط، صدمات روحی قابل توجهی بر انسان وارد خواهد آمد [۲۳]. این تحقیقات نشان می‌دهند که استفاده از رنگ درست در یک فضا باعث می‌شود که محیط پیرامون ما تبدیل به فضایی شاداب تر و سالم تر و با آرامش روانی بیشتر شود و همین محیط می‌تواند تأثیرات مثبتی بر روی برخی اختلالات جسمی مانند فشارخون و برخی اختلالات روحی مانند استرس و آشفتگی روحی بگذارد.

تأثیر رنگ‌ها بر انسان به حدی است که در روان پزشکی نیز از رنگ‌ها به عنوان یکی از عناصر درمان استفاده می‌شود. برای مثال از رنگ قرمز برای تحریک بدن و ذهن استفاده می‌شود. از رنگ زرد برای تحریک اعصاب، از رنگ نارنجی برای بالا بردن سطح انرژی، از رنگ آبی برای کاهش درد و تسکین و از رنگ نیلی نیز برای تسکین ناراحتی‌های پوستی استفاده می‌شود؛ البته اینگونه نیست که وقتی از رنگ‌ها و اثرات روحی و جسمی آن‌ها صحبت می‌کنیم انتظار اثرات شدید و قابل احساس برای تمام افراد راداشته باشیم، بلکه این اثرات جزئی است اما در طول یک بازه زمانی روی هم انباشته می‌شوند و در نهایت ممکن است آثار گسترده و عمیقی در زندگی انسان‌ها بگذارند [۲۴].

در ادامه، طی این بخش به تبیین رنگ‌های متناسب با ریزفضاهای مسکونی پرداخته می‌شود اما قبل از ورود به این بخش ذکر دو نکته لازم است. نکته اول آنکه مباحث این بخش مبتنی بر آموزه‌های اسلامی (به ویژه آیات و روایات) است و لذا صرفاً به بررسی رنگ‌هایی پرداخته می‌شود که در آیات و روایات به آن‌ها اشاره شده است. این رنگ‌ها محدود به تعدادی از رنگ‌های مشهور و رایج می‌شوند که عبارتند از زرد، آبی، قرمز، سبز، سفید و مشکی. به بیان دیگر، طبق بررسی نگارندگان در متون دینی (شامل آیات و روایات) صرفاً به این رنگ‌ها اشاره شده است و لذا نتایج این پژوهش بر اساس این رنگ‌ها و ویژگی‌های آن‌ها ارائه شده است؛ بدیهی است که علاوه بر این رنگ‌های مشهور، برخی رنگ‌های دیگر نیز قابلیت استفاده در ریزفضاهای مسکونی را دارند اما از آنجا که مسئله این تحقیق، متمرکز بر متون و آموزه‌های اسلامی است از پرداختن به سایر رنگ‌ها - که در متون اسلامی به آن‌ها اشاره ای نشده است - اجتناب شده است. لازم به ذکر است که جستجو در متون دینی با استفاده از دو منبع اصلی انجام شده است؛ برای جستجوی در آیات از خود قرآن کریم به عنوان کتاب جامع آیات الهی استفاده شده است و برای جستجوی در روایات از نرم افزار جامع الأحادیث که حاوی صدها کتب روایی است بهره گرفته شده است. پس از جستجوی کلید واژه‌های مربوط به رنگ‌های فوق‌الذکر در این منابع، آن دسته از آیات و روایاتی که امکان استنتاج نتایج معمارانه برای ریزفضاهای مسکونی را داشتند با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفتند و نهایتاً نتایج مربوط به این تحلیل، در جدول ارائه شده در بخش نتیجه‌گیری مقاله تبیین شده است.

نکته دوم آنکه سعی شده است جهت نظام مند شدن این پژوهش، بین مباحث این بخش و بخش قبل (مؤلفه‌های مسکن مطلوب اسلامی)، ارتباط مؤثری برقرار شود که برای این مهم، تحلیل محتوای آیات و روایات در این بخش با توجه به مؤلفه‌های ذکر شده در بخش قبل (مؤلفه‌های نمودار ۱) انجام شده است. برای مثال یکی از مؤلفه‌های مسکن مطلوب اسلامی، پرهیز از تفاخر و تشخص کالبدی است؛ از سوی دیگر در برخی روایات، برخی رنگ‌ها به ویژه رنگ قرمز به عنوان نماد و شاخص تفاخر معرفی شده است و لذا با توجه به این دو مقدمه، چنین تحلیل شده است که طبق آموزه‌های اسلامی نباید رنگ قرمز به عنوان رنگ غالب نمای بیرونی ابنیه مسکونی مورد استفاده قرار گیرد. تحلیل سایر آیات و روایات محتوای کلید واژه‌های رنگ‌ها نیز به همین ترتیب

و با توجه به مؤلفه های مسکن مطلوب اسلامی انجام شده است. در ادامه، بررسی رنگ های ذکر شده در آیات و روایات به صورت مجزا ارائه می شود.

۴-۱- رنگ زرد

رنگ زرد نوعی حالت محرک ذهنی دارد و موجب تسکین و آرامش ناراحتی ها و خستگی هاست [۲۵]. این رنگ، رنگ شادابی و سرزندگی است و در روان شناسی، آن را کم رنگ ترین رنگ گرم می دانند. در زبان عربی رنگ زرد با واژه های متنوعی از ریشه «صفر» بیان شده است. اما بیشترین این واژه ها که دلالت بر رنگ زرد دارند واژه های صفر، صفراء و مصفر است. قرآن کریم در چند مورد به رنگ زرد اشاره کرده است که سوره بقره از جمله آن هاست: *قَالُوا اذْعُ لَنَا رَبِّكَ يُبَيِّنُ لَنَا مَا لُونُهَا قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقْرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاطِرِينَ*: گفتند از پروردگارت بخواه که برای ما توضیح دهد رنگش چگونه باشد؟ گفت: خدا می گوید گاوی است زرد و رنگش روشن که بینندگان را شاد می کند [۲۶]. این آیه به داستان حضرت موسی (ع) و قوم بنی اسرائیل اشاره دارد که در آن خداوند برای یافتن قاتل فردی از قوم یهود دستور داد تا گاوی که پیرنباشد و رنگ آن زرد باشد که باعث شادی افراد شود را انتخاب کنند و آن را ذبح کنند. در این آیه به بارزترین ویژگی رنگ زرد که همان نشاط آور بودن آن است اشاره شده است. لذا طبق تصدیق قرآن کریم، این رنگ باعث فرح بخشی و مسرت می شود.

در سوره زمر خداوند از رنگ زرد به عنوان نماد تغییر و تحول یاد می کند: *الْم تَرَأَى اللهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعٌ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَبْصَارِ*. آیا ندانسته ای که خدا از آسمان آبی نازل کرد، پس آن را به صورت چشمه هایی در زمین درآورد، آن گاه به وسیله آن زراعتی را که رنگ هایش گوناگون است، بیرون می آورد، سپس آن زراعت [خشک می شود، در نتیجه آن را به رنگ زرد بینی، پس آن را ریزریز و در هم شکسته می کند؛ بی تردید در این [دگرگونی ها] برای خردمندان هشدار و عبرتی است [۲۷].

در سوره حدید نیز خداوند چنین می فرماید: *كَمْثَلٍ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا*: مانند بارانی است که محصول [سبز و خوش منظره اش] کشاورزان را به شگفتی آورد، سپس پژمرده شود و آن را زرد بینی، آنگاه ریزریز و خاشاک شود [۲۸]. در واقع این آیه نیز به همان ویژگی دگرگونی و تغییر و تحول که نماد آن رنگ زرد است اشاره دارد [۲۹]. در سوره مرسلات نیز به رنگ زرد اشاره شده است: *كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ*: گویی آن شراره ها

هم چون شتران زرد رنگ هستند [۳۰]. طبق این آیه و آیه قبل از آن، رنگ زرد شتران به شراره های آتش تشبیه شده است که خاصیت حرارت و سرعت دارد. همین خاصیت حرارت بخشی و گرم بودن است که رنگ زرد را به نماد مسرت بدل کرده است.

رنگ زرد در روایات نیز مکرراً مورد اشاره قرار گرفته است. از امام علی (ع) چنین روایت شده است: کسی که کفش زرد بپوشد غم او کم می شود به خاطر قول خداوند که فرموده است *تَسُرُّ النَّاطِرِينَ* [۳۱]. طبق روایات، از ویژگی های این رنگ، تأثیر آن در تهییج انسان برای کسب روزی (اعم از مادی و غیر مادی) است. در این خصوص، امام صادق (ع) می فرمایند: هر کس کفش زرد بپوشد آن را کهنه نکند مگر آنکه علم یا مالی به دست آورد [۳۲]. ایشان در جای دیگر فرموده اند که هر کس کفش زرد بپوشد آن را کهنه نکند مگر آنکه مالی به دست آورد؛ سپس این آیه را خوانند: *صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاطِرِينَ* [۳۳]. البته هنوز اندیشمندان دلیلی علمی در کشف رابطه رنگ زرد با کسب علم و روزی ارائه نکرده اند اما می توان با ارجاع به سخن امام صادق (ع) در استناد به آیه ۶۹ سوره بقره، چنین استنباط نمود که این رنگ به دلیل مسرت بخش بودن و تحریک ذهن، زمینه جلب مشتری را در کسب و کار و زمینه نشاط را در علم آموزی فراهم می آورد.

از مجموع آیات و روایات فوق مشخص شد که رنگ زرد رنگی شادی آفرین و مسرت بخش است و با توجه به اولین خرد مؤلفه مسکن مطلوب اسلامی (مؤلفه حفظ و ارتقاء کیفیت روابط خانوادگی)، چنین استنباط می شود که کاربست این رنگ در برخی ریزفضاهای مسکونی همچون نشیمن و پذیرایی که بستری این خرد مؤلفه اند مطلوب است؛ زیرا استفاده از این رنگ در این ریزفضاها به این مهم کمک می کند که روابط خانوادگی با حرارت و شادی بیشتری همراه شود و استحکام یابد. همچنین با توجه به تأثیر این رنگ در نشاط آفرینی و تهییج انسان به فعالیت و علم آموزی، کاربست آن در ریزفضاهایی نظیر اتاق کار و اتاق مطالعه نیز مناسب است.

۴-۲- رنگ آبی

بر طبق تحقیقات انجام شده مغز انسان با دریافت سیگنال های رنگ آبی ماده ای ترشح می کند که آرامش بخش است. طبق نتایج اغلب پژوهش های انجام شده رنگ آبی رنگی آرامش بخش و سکون آفرین است و فشار خون، نبض و تنفس در اثر آن کاهش می یابد و در عین حال بدن، تجدید قوا کرده و نیرو می گیرد [۳۴]. در

قرآن بصورت مستقیم به رنگ آبی اشاره نشده است. اما با جستجوی رنگ های مشابه مانند رنگ کبود و نیلگون نکات قابل توجهی استنتاج می شود. رنگ کبود در زبان عربی با لغات ازرق و الازرق از ریشه «زرق» بیان می شود. اِزْرَاقٌ - اِزْرِيْقًا لِرِزْقٍ: به رنگ کبود و آبی درآمده (5). خداوند در سوره انعام میفرماید: فَالْبُقُ الْإِضْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ: شکافنده صبح [از پرده تاریک شب است] و شب را برای آرامش قرار داد، و خورشید و ماه را وسیله ای برای محاسبه و اندازه گیری زمان مقرر فرمود؛ این است اندازه گیری آن توانای شکست ناپذیر و دانا [۳۵]. به نظر می رسد آرامشی که خداوند در این آیه از آن صحبت می فرماید با رنگ آبی تیره شب در ارتباط است؛ آیات و روایات دیگری نیز شاهد بر این مدعا است. مانند روایات مربوط به سفارش تزویج در شب که لازمه آن آرامش است [۳۶] و آیاتی که انجام برخی امور که نیازمند آرامش است (نظیر مناجات و برخی عبادات خاص) را در شب توصیه نموده است: وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّخْمُودًا؛ و پاسی از شب را احیا بدار تا برای تو [به منزله] نافله ای باشد امید که پروردگارت تو را به مقامی ستوده برساند [۳۷]. از آثار رنگ آبی، تأثیر آن بر تقویت چشم است. در این خصوص، امام صادق (ع) خطاب به مفضل چنین می فرماید: در رنگ آسمان و نیکیویی تدبیر در آن اندیشه کن. به درستی که این رنگ سازگارترین رنگ برای چشم و موجب تقویت آن است [۳۸]. پیامبر اکرم (ص) نیز نگاه به دریا را عبادت شمرده اند که در تفسیر این حدیث، رنگ آبی آن محل تأمل و تعمق است.

با توجه به آیات و احادیث و مقایسه تطبیقی با یافته های علم روانشناسی جدید این نتیجه استنتاج می شود که رنگ آبی رنگی آرامش بخش و تفکر برانگیز است و لذا با توجه به اینکه یکی از خُرد مؤلفه های مسکن مطلوب اسلامی، مؤلفه آسایش است لذا استفاده از این رنگ در بعضی ریزفضاهای خانه که بستر آرامش و آسایش هستند (مانند اتاق های خواب) بسیار مناسب است. ضمن آنکه از لوازم ارتقاء روابط خانوادگی (به عنوان اولین خرد مؤلفه مسکن مطلوب اسلامی)، شکل گیری این روابط در محیطی آرام و به دور از تنش است و لذا استفاده از این رنگ آرامش بخش در ریزفضاهایی نظیر نشیمن و پذیرایی که بستر این نوع روابط هستند مطلوب است.

۳-۴- رنگ قرمز

رنگ قرمز رنگ انرژی دهنده و محرک بسیار نیرومندی است. انرژی بدن تحت تاثیر پرتوهای رنگ قرمز بر هموگلوبین بالا می رود، حرارت بدن بیشتر می شود و

گردش خون راحت تر صورت می گیرد و در مجموع، رنگ قرمز رنگی زنده و در عین حال پرنیرو به نظر می رسد [۳۹].

در قرآن این رنگ به عنوان رنگ شاخص قیامت معرفی شده است و در واقع این رنگ برای نشان دادن عظمت روز رستاخیز استفاده شده است: وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ: و کوه ها مانند پشم رنگین حلاجی شده (پشم قرمز) گردد [۴۰]. فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ: و ناگهان آسمان بشکافد و چون چرمی سرخ رنگ و گلگون شود [۴۱]. هر دو این آیات به همان ویژگی گرم و فعال بودن و محرک بودن اشاره دارند.

امام باقر (ع) این رنگ را رنگ لباس حاکمان سرکش دانسته اند و آن ها را اولین گروهی شمرده اند که این رنگ را برای خود انتخاب کرده اند [۴۲] و در جایی دیگر آن را رنگ لباس شیطان دانسته اند [۴۳]. این رنگ به عنوان نماد جرم، گناه و شهوت مورد استفاده قرار می گیرد که شاید به سبب رابطه آن با خون و مسائل جنسی باشد؛ زیرا موجب تحریک غریز و احساسات می شود. طبق آموزه های اسلامی، استفاده از این رنگ به عنوان پوشش (مگر در شرایط خاص) مذموم است. از امیرالمؤمنین (ع) چنین نقل شده است: رسول خدا (ص) مرا از پوشیدن لباسی که باعث انگشت نما شدن و شهرت در میان مردم باشد نهی کرد [۴۴]. امام صادق (ع) نیز می فرماید: رنگ قرمز تند مکره است مگر برای عروس (همان).

در مجموع چنین استنباط می شود که رنگ قرمز به دلیل ویژگی های خاص روان شناختی، تنها در برخی ریزفضاهای مسکونی مانند ناهارخوری می تواند مورد استفاده قرار گیرد و باید از آن در اغلب ریزفضاهای مسکونی پرهیز کرد. زیرا این رنگ در فرهنگ اسلامی به عنوان رنگ تفاخر و شهرت شناخته می شود و لذا با توجه به مؤلفه ی توجه به فرهنگ اسلامی جامعه (به عنوان اولین کلان مؤلفه مسکن مطلوب اسلامی) و از آنجا که طبق روایات، لباس شهرت نهی شده است و تفاخر، شهرت کاذب و انگشت نما شدن مذموم است پس استفاده از این رنگ در اغلب ریزفضاهای مسکونی به ویژه در نمای بیرونی مسکن مطلوبیت ندارد. در عین حال، به دلیل ویژگی مهیج و محرک بودن این رنگ و با استناد به مؤلفه توجه به مراتب مختلف نفوس و حیات انسانی (به عنوان دومین کلان مؤلفه مسکن مطلوب اسلامی)، از آنجا که انسان ها در مراتب پایین تر نفوس انسانی نظیر نفس نباتی و نفس حیوانی، نیازمند تهییج و تحریک هستند می توان از این رنگ در برخی ریزفضاهای نظیر ناهارخوری و اتاق ورزش که با این ویژگی ها تناسب بیشتری دارند استفاده کرد.

مُرْتَفَقًا: مؤمنان] برای آنان باغهایی جاودان است که نهرها از زیر آن ها جاری است. در آنجا بادستبندهایی از طلا آراسته می شوند و جامه های سبز از حریر نازک و ضخیم می پوشند، در حالی که بر تخت های بهشتی تکیه داده اند چه پاداشی نیکو و چه جایگاهی خوش و خرم. در آیه ۶۴ سوره الرحمن نیز درختان بهشتی با تعبیر «مدهامتان» بیان شده است که از ریشه «دهمه» برون «تهمه» است و به سبز پرتنگ اطلاق می شود که بیانگر نهایت خرمی و زیبایی آن است.

در روایات نیز زیبایی رنگ سبز مورد اشاره قرار گرفته است. برای مثال، امام سجاده می فرماید: هر که مؤمنی را ببوشاند خداوند او را از جامه های سبزی پوشاند [۵۲]. همچنین اینطور نقل شده است که پیامبر اکرم (ص) قبایی از سندس داشتند که وقتی آن را می پوشیدند رنگ سبزش به همراه سپیدی رنگ حضرت، به ایشان جلوه ای خاص می بخشید [۵۳].

از دیگر ویژگی های رنگ سبز این است که جلادهنده چشم است. طبق تحقیقات به عمل آمده، چشم انسان بیشترین حساسیت را به طول موج های ۵۵۰ تا ۶۰۰ نانومتر دارد؛ این طول موج در رنگ های سبز و زرد ایجاد شده و موجب آرامش و جلای چشم می گردد [۵۴]. امام کاظم (ع) نیز در روایتی نگاه به سبزه را از مواردی دانسته اند که موجب جلای چشم می شود [۵۵].

با توجه به آیات و روایات فوق و با عنایت به برخی مؤلفه های مسکن مطلوب اسلامی (شامل مؤلفه های توجه به فرهنگ اسلامی جامعه، ارتقاء روابط خانوادگی، آسایش مسکن و آراستگی مسکن) چنین استنتاج می شود که این رنگ به دلیل ویژگی های مختلف خود (نظیر آرامش بخشی و زیبایی و غیره) هم برای ریزفضاهایی که نیازمند آرامش هستند (مانند اتاق های خواب) مناسب است و هم برای ریزفضاهایی که بستر روابط خانوادگی هستند مناسب است (نظیر نشیمن و پذیرایی) و هم به دلیل قابلیت القاء آراستگی و زیبایی، برای نمای بیرونی منزل مناسب است؛ البته طیف های رنگی مختلفی می توان برای این رنگ متصور شد و این امر که از کدام طیف در نمای بیرونی مسکن استفاده شود تابع سایر شرایط نظیر شرایط اقلیمی و غیره است.

۴-۵- رنگ سفید

طبق آنچه در مفردات الفاظ قرآن بیان شده، بیاض ضد سیاهی و افضل رنگ ها شناخته شده است [۴۵]. این رنگ سمبل پاکی، خلوص، عفت، پارسایی، حقیقت و صلح است [۵۶]. در آموزه های اسلامی از این رنگ به وفور یاد شده است. قرآن کریم در وصف نوشیدنی های بهشتیان می فرماید که شربت های بهشتیان هم سفید است و هم

در مفردات الفاظ قرآن کریم آمده است که سبز، رنگی بین سفیدی و سیاهی است و به سیاهی نزدیک تر است. به خاطر همین به اسود، اخضر و به اخضر، اسود می گویند [۴۵]. از این رنگ در قرآن هشت بار نام برده شده است و به بساط بهشتیان و جامه ابریشمی و حریرهای سبزرنگ آنان اشاره شده است. رنگ سبز در دنیای گیاهان معلول فرایند فتوسنتز است که نشانه رشد و نمو و پیشرفت است که به این امر در قرآن و تعبیر خواب حضرت یوسف (ع) اشاره شده است: وَ سَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخْرٍ يَابِسَاتٍ. و هفت خوشه سبزو [هفت خوشه] خشک دیگر [۴۶].

از ویژگی های مهم این رنگ، آرامش بخش بودن و ارتقاء قابلیت خواندن است [۴۷]. این رنگ، مفرح است و برای باز کردن رگها، تسکین اعصاب و کم کردن فشار خون مؤثر است و قوای فکری را برمی انگیزد و بهجت آور است [۴۸]. در خصوص آثار این رنگ، در آموزه های اسلامی موارد زیادی مطرح شده است که از مهمترین آن ها، نشاط و بهجت بخشی آن است. قرآن کریم ضمن نسبت دادن بهجت بخشی به درختان سبزرنگ چنین می فرماید: أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ: یا آن کسی که آسمان ها و زمین را آفرید و برای شما [مردم] آبی از زندگی ساز از آسمان فرود آورد؛ آنگاه به وسیله آن بوستان هایی خرم لورطراوت [رویاندیم؟] [۴۹]. به نظر می رسد که از دلایل این بهجت بخشی، رنگ سبزرنگ درختان است؛ چنانچه امام رضا (ع) در تأیید این مدعا می فرماید: نگاه کردن به سبزه سرور آفرین است [۵۰].

طبق آموزه های قرآنی، سبزرنگی ایده آل برای فضاهای آرامش بخش است و به همین دلیل، در بهشت که محل جاوید دار قرار و آرامش بهشتیان است از این رنگ به وفور استفاده می شود و حتی رنگ لباس و تکیه گاه بهشتیان سبز است: مُتَّكِيِينَ عَلَى زُرْفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ: بر بالش های سبز و فرش های زیبا تکیه می زنند [۵۱]. زیرا چنانچه ذکر شد، بهشت دار قرار و آرامش است و از هر لحاظ، بایستی مقدمات تحقق آرامش در همه جزئیات (ز جمله رنگ) برای بهشتیان فراهم شود. از ویژگی های دیگر این رنگ، زیبایی بخشی است به نحوی که از پرکاربردترین رنگ های موجود در طبیعت است که قطعاً این امر بدون حکمت نیست و زیبایی آن به نحوی است که خداوند در موارد متعدد این رنگ را قرین بهشت معرفی می فرماید مانند این آیه: أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِيِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ

برای نوشندگان لذت آور، یعنی نه مایه فساد عقل است و نه موجب مستی، بلکه جزهوشیاری و نشاط و لذت روحانی چیزی در آن نیست: **يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ بَيُّضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ**: با جامی از باده ناب پیرامونشان به گردش درمی آیند، [باده‌ای] سخت‌سپید که نوشندگان را لذتی [خاص] می‌دهد [۵۷]. همچنین در ادامه همین سوره آمده است: **وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عَيْنٌ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَمْكُونٌ**: و نزدشان [دلبرانی] فروهسته‌نگاه و درشت‌چشم باشند [از شدت سپیدی] گویی تخم شتر مرغ [زیر پرند] [۵۸]. این آیات به مطلوبیت، نورانیت و ظریف و لطیف بودن رنگ سفید اشاره دارد که نماد پاکی و عصمت است.

پیامبر اکرم (ص) با اشاره به این رنگ می‌فرماید: جامه سپید بپوشید که پاک‌تر و پاکیزه‌تر است [۵۹]. این سخن نیز به ویژگی این رنگ که القاء پاکیزگی به مخاطب است اشاره دارد. در سوره آل عمران نیز چهره بهشتیان به رنگ سپید توصیف شده است: **يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ** **وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ**: [در آن] روزی که چهره‌هایی سپید و چهره‌هایی سیاه گردد اما سیاه‌رویان [به آنان گفته شود] آیا بعد از ایمانتان کفر ورزیدید پس به سزای آنکه کفر می‌ورزیدید [این] عذاب را بچشید و اما سپیدرویان همواره در رحمت خداوند جاویدانند [۶۰]. بنابراین طبق آیات فوق چنین استنباط می‌شود که رنگ سفید در قرآن کریم نشانه زیبایی و رضایت مندی است.

با توجه به آیات و روایات فوق و با استناد به برخی مؤلفه‌های مسکن مطلوب اسلامی (نظیر توجه به فرهنگ اسلامی جامعه، وسعت مسکن و آراستگی مسکن) چنین استنتاج می‌شود که رنگ سفید برای اغلب ریزفضاهای مسکونی مناسب است زیرا طبق آنچه در این بخش بیان شد، اولاً این رنگ نماد پاکیزگی و آراستگی است و لذا با توجه به مؤلفه آراستگی مسکن، کاربست آن در ریزفضاهای مسکونی به ویژه ریزفضاهایی که نیاز به رعایت بهداشت و پاکیزگی دائمی دارند ارجحیت دارد (مانند حمام، سرویس‌های بهداشتی و آشپزخانه). ثانیاً با توجه به ویژگی‌های روان‌شناختی این رنگ، استفاده از آن سبب می‌شود که مساحت فضا بزرگ‌تر به نظر آید و لذا در شرایط معاصر که اغلب فضاهای مسکونی فاقد وسعت کافی هستند کاربست این رنگ به لحاظ روانی، به تحقق مؤلفه وسعت مسکن (به ویژه در ریزفضاهایی نظیر نشیمن و پذیرایی که به وسعت بیشتری نیاز دارند) کمک می‌نماید. ثالثاً همان‌طور که ذکر شد این رنگ از رنگ‌های ممدوح

در آموزه‌های اسلامی است و لذا با توجه به مؤلفه توجه به فرهنگ اسلامی جامعه، کاربست آن در فضاهای مسکونی مطلوب است.

۴-۶- رنگ مشکی

این رنگ نمایانگر مرز مطلق است [۳۴]. در اسلام خصوصیات به این رنگ نسبت داده شده که از جمله آن‌ها کاهش شهوت است. زیرا همان‌طور که نوع رنگ در ایجاد احساس گرسنگی، سیری، خشم و آرامش اثر دارد در تحریک یا آرام‌سازی غرایز نیز مؤثر است (همان). امام صادق (ع) خطاب به حنان بن سدید که نعلین سیاه پوشیده بود چنین فرمودند که پوشش کفش‌های وی، موجب کاهش شهوت است [۶۱]. در روایتی دیگر از امام صادق (ع) چنین نقل شده است: پیامبر (ص) از لباس سیاه کراهت داشت مگر در کفش و عمامه و عبا [۶۲].

از دیگر ویژگی‌های رنگ سیاه، تأثیر آن بر کاهش قدرت بینایی است. امام صادق (ع) می‌فرماید: پوشیدن نعلین سیاه موجب کاهش نور دیده می‌شود [۶۱]. می‌توان توجه علمی این مطلب را چنین بیان کرد که رنگ سیاه به دلیل اینکه یک فضای مشخص را کوچک‌تر از حد واقعی جلوه می‌دهد از دامنه دید انسان می‌کاهد. همچنین این رنگ در انسان القاء غم می‌نماید. لوشدر این باره می‌گوید: دوست داران رنگ سیاه معمولاً خسته و افسرده‌اند [۳۴]. امام صادق (ع) به حنان بن سدید فرمودند: نعلین سیاه غم‌رابه همراه دارد [۶۱]. در روایتی امیرالمؤمنین (ع) به اصحابشان فرمودند: لباس سیاه بر تن نکنید که آن جامه فرعون است [۶۳] و لذا این رنگ، نماد کبر و نخوت نیز می‌باشد.

با توجه به روایات فوق چنین استنباط می‌شود که رنگ مشکی به دلیل تناقض با اغلب مؤلفه‌های مسکن مطلوب اسلامی مطلوبیتی برای کاربرد در هیچ‌کدام از ریزفضاهای مسکونی ندارد. زیرا استفاده از این رنگ در فرهنگ اسلامی مذموم است (تناقض با کلان مؤلفه اول)؛ به دلیل القاء حس افسردگی و خستگی روابط خانوادگی را تضعیف می‌نماید (تناقض با خُرد مؤلفه اول)؛ به دلیل خسته کردن انسان در میان مدت و بلند مدت، آرامش و آسایش بخش بودن فضا را تهدید می‌نماید (تناقض با خُرد مؤلفه دوم)؛ به دلیل ویژگی‌های روان‌شناختی خاصی که دارد سبب جلب توجه و شاخص شدن می‌شود (تناقض با خُرد مؤلفه سوم)؛ وسعت یک فضای مشخص را کوچک‌تر از حد واقعی جلوه می‌دهد (تناقض با خُرد مؤلفه چهارم)؛ در تضاد با رنگ سفید به عنوان نماد پاکیزگی و آراستگی قرار

دارد (تناقض با خُرد مؤلفه پنجم) و لذا طبق آموزه های اسلامی، استفاده از آن در ابنیه مسکونی توصیه نمی شود.

۵- نتیجه گیری

همانطور که در مقدمه مقاله بیان شد هدف از این پژوهش، استنتاج نتایج کاربردی در زمینه استفاده از رنگ ها در ریزفضاهای مسکونی بود که سعی شد تأمین این هدف با پاسخگویی به پرسش های زیر میسر شود:
- از دیدگاه اسلام هر کدام از رنگ ها چه تاثیراتی از نظر روانی و فیزیولوژیکی بر انسان می گذارند؟

- طبق آموزه های اسلامی چه رنگ هایی برای کاربری در ریزفضاهای مختلف مسکونی مطلوبیت بیشتری دارند؟

البته همانطور که قبلاً ذکر شد، در این مقاله صرفاً به رنگ هایی پرداخته شد که در مجموعه آیات و روایات به آن ها اشاره شده است و ژرفکاوی سایر رنگ ها در حوزه مسئله این پژوهش نبوده است. بر این اساس، پاسخ پرسش اول در بخش قبلی مقاله و در بخش مربوط به هریک از رنگ ها به صورت مجزا ارائه شد. پاسخ تفصیلی پرسش دوم نیز با توجه به مؤلفه های مختلف مسکن مطلوب اسلامی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: رنگ های متناسب با ریزفضاهای مختلف مسکونی برپایه آموزه های اسلامی

رنگ	اهمّ ویژگی ها	مؤلفه های همسو با ویژگی های رنگ (از مجموعه مؤلفه های مسکن مطلوب اسلامی)	مؤلفه های غیر همسو با ویژگی های رنگ (از مجموعه مؤلفه های مسکن مطلوب اسلامی)	نتیجه کاربردی برای ریزفضاهای مسکونی
زرد	شادی آفرین و تهییج کننده	حفظ و ارتقاء روابط خانوادگی، وسعت مسکن	-	مطلوبیت بسیار برای نشیمن، پذیرایی، اتاق کار، اتاق مطالعه (کتابخانه)
آبی	آرامش بخش و تفکربرانگیز	حفظ و ارتقاء روابط خانوادگی، آسایش مسکن	-	مطلوبیت بسیار برای اتاق خواب، اتاق مطالعه (کتابخانه) و اتاق کار و مطلوبیت نسبی برای نشیمن و پذیرایی
قرمز	محرك احساسات و هیجان آور	توجه به مراتب مختلف نفوس و حیات انسانی	توجه به فرهنگ اسلامی جامعه، حفظ و ارتقاء روابط خانوادگی، پرهیز از تشخص کالبدی	مناسب برای ناهارخوری و اتاق ورزش
سبز	مفروح و آرامش بخش	توجه به فرهنگ اسلامی جامعه، حفظ و ارتقاء روابط خانوادگی، آسایش مسکن، آراستگی مسکن	-	مطلوبیت بسیار برای اتاق خواب، نشیمن و پذیرایی و مطلوبیت نسبی برای اتاق مطالعه (کتابخانه)
سفید	آرامش بخش و سرد	توجه به فرهنگ اسلامی جامعه، آسایش مسکن، وسعت مسکن، آراستگی مسکن	-	مطلوبیت بسیار برای اغلب ریزفضاها نظیر آشپزخانه، اتاق خواب، نشیمن و پذیرایی و به ویژه ریزفضاهای بهداشتی (نظیر حمام و سرویس های بهداشتی)
مشکی	غم آفرین و تضعیف کننده غرایز	توجه به مراتب مختلف نفوس و حیات انسانی	توجه به فرهنگ اسلامی جامعه، حفظ و ارتقاء روابط خانوادگی، آسایش مسکن، پرهیز از تشخص کالبدی، وسعت مسکن، آراستگی مسکن	عدم مطلوبیت برای کاربری در کلبه ریزفضاهای مسکونی

منبع: نگارنده

پی نوشت ها

- هر کسی به گروهی تشابه جوید از آنان شمرده می شود. (مطابق با ترجمه استاد محمد دشتی)
- خداوند به یکی از پیامبران بنی اسرائیل وحی کرد که: به مؤمنان بگو لباس دشمنان من (کفار) را نپوشند و غذای دشمنان مرا نخورند و راه و روش دشمنان مرا نپویند که در این صورت آن ها نیز همانند کفار دشمنان من خواهند شد.
- لازم به ذکر است که در روایات متعدد، توصیه شده است که در مسکن فضایی مشخص و ثابت برای اقامه نماز در نظر گرفته شود.

لازم به ذکر است که نتایج حاصل از این پژوهش، نمایانگر غنای قابل توجه منابع اسلامی برای استنباط نتایج کاربردی در برخی حوزه های تخصصی دانش معماری است و آنچه استنتاج شد، بیانگر ضرورت تأمل و تعمق بیشتر بر این منابع در سایر حوزه های تخصصی معماری است که به نظر می رسد تاکنون به طور شایسته مورد تدقیق قرار نگرفته است؛ ضمن آنکه نتایج این تحقیق با توجه به بضاعت محدود علمی نگارندگان استنباط شده است و یقیناً بضاعت علمی بیشتر و تعمق و تدبّر ژرف تر در مواجهه با متون غنی اسلامی، به نتایج عمیق تر منجر خواهد شد.

- 13- Mohaddes noori, Hussein (1988) Mostadrak-al-vasael va mostanbat-al-masael, vol 17, Qom; Aal-al-beit le ehya al-torath press, 467.
- 14- Barqi, Ahmad ibn-e Mohammad (1956) Al-mahasen, vol 2, Qom: Darolkotob-al-eslameie, 611.
- 15- Majlesi, Mohammad Baqer (1983) Behar-al-anvar, vol 73, Beirut: Daar-e ehya al-torath-al-arabi, 154.
- 16- Hakimi, Mohammadreza & Mohammad Hakimi & Ali Hakimi (2001) Al-hayat, vol 6, translated by Ahmad aram, Tehran: Islamic culture press, 233.
- 17- Payandeh, Abolqasem (2003) Nahj-al-fasahe (Aphorisms of Prophet Muhammad (PBUH)), Tehran: Javidan press, 248.
- 18- Varram, Masoud (1990) Tanbih-al-khaver va nozhat-al-navazer, vol 1, Qom: Maktab-al-faqih, 71.
- 19- Hakimi, Mohammadreza & Mohammad Hakimi & Ali Hakimi (2001) Al-hayat, vol 6, translated by Ahmad aram, Tehran: Islamic culture press, 282.
- 20- Koleyni, Mohammad ibn-e Yaqoob (1986) Al-kafi, vol 2, Tehran: Darolkotob-al-eslameie, 48.
- 21- Sheikh horre Ameli, Mohammad ibn-e Hassan (1989) Vasaal-al-shia, vol 5, Qom: Aal-al-beit le ehya al-torath press, 317.
- 22- Sheikh horre Ameli, Mohammad ibn-e Hassan (1989) Vasaal-al-shia, vol 5, Qom: Aal-al-beit le ehya al-torath press, 7.
- 23- Ali akbar zadeh, Mahdi (1994) Color and Training, 2nd edition, Tehran: Misha press, 25-5.
- 24- Mirsane, Mohammad Hussein (2012) The effects of colors on the human psyche based on the Quran and Hadith, Journal of hadith-e howzeh, 132-129 ,5.
- 25- Ayatollahi, Habibollah & Hakimeh Goharian (1998) Excerpted from Journal of Daneshvar, shahed university press, 1(6). Holy Quran, 2:69.
- 1- Bemanian, Mohammadreza & Seyed Ali Derazgisoo & Paya Salem (2013) A comparative study of the application of symbol in Safavi and Iranian contemporary architecture, Journal of Naqshejahan-Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning, 16,(2)3.
- 2- Mahdavinejad, Mohammadjavad & Mohammadreza Bemanian & Mohammad Mashayekhi (2012) Asbads; the Oldest Windmills of the World, Journal of Naqshejahan-Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning, 44 ,(1)2.
- 3- Salahi, Maryam (2013) Evaluation of color effects and its contrasts in architecture on patients mental (with mental illness), Isfahan: The third national conference on architecture and interior decoration.
- 4- Pahlavan, Hussein (2013) Color psychology in Quran an hadiths, Journal of hadith-e andisheh, 6.
- 5- Mirsane, Mohammad Hussein (2012) The effects of colors on the human psyche based on the Quran and Hadith, Journal of hadith-e howzeh, 156-128 ,5
- 6- Naqizade, Mohammad (2008) Islamic city and architecture (manifestation and visual), Esfahan: Mani press, 102-97.
- 7- Mohaddes noori, Hussein (1988) Mostadrak-al-vasael va mostanbat-al-masael, vol 17, Qom; Aal-al-beit le ehya al-torath press, 440.
- 8- Ibn-e Babewayh, Mohammad (1992) Manla-yahzoroh-al-faqih, vol 1, Qom: Islamic Publications Office, 252.
- 9- Meshkini, Ali (1985) Mava'ez-al-adadiyeh, Qom: Alhadi press, 222.
- 10- Holy Quran, 16:80.
- 11- Ibn-e Babewayh, Mohammad (1985) Savab-al-amaal-va-eqab-al-amaal, Qom: Dar-al-sharif press, 281.
- 12- Ibn-e Babewayh, Mohammad (1999) Savab-al-a'maal-va-eqab-al-a'maal, Qom: Akhlaq press, 551.

- 27- Mirsane, Mohammad Hussein (2012) The effects of colors on the human psyche based on the Quran and Hadith, Journal of hadith-e howzeh, 142 ,5.
- 28- Paknejad, Reza (1984) The first university and the last prophet, Yazd: Cultural center of martyr doctor Paknejad, 274.
- 29- Holy Quran, 27:60.
- 30- Ali ibn-e Musa (AS) (1998) Sahifeh-al-emam-al-reza (AS), translated by ala'eddin hejazi, Mashhad: World Congress of Imam Reza (AS) press, 72.
- 31- Holy Quran, 55:76.
- 32- Koleyni, Mohammad ibn-e Yaqoob (1986) Al-kafi, vol 6, Tehran: Darolkotob-al-eslameie, 205.
- 33- Ghazali, Mohammad ibn-e Mohammd (1986) Ehya-e oloum-al-din, vol 7, Beirut: Daar-al-kotob al-arabi press, 131.
- 34- Mirsane, Mohammad Hussein (2012) The effects of colors on the human psyche based on the Quran and Hadith, Journal of hadith-e howzeh, 144 ,5.
- 35- Barqi, Ahmad ibn-e Mohammad (1956) Al-mahasen, vol 2, Qom: Darolkotob-al-eslameie, 622.
- 36- Bolvardi, Taiebeh (2008) Color psychology and its educational effects from the Quran perspective, Koasar journal, 108 ,(27)8.
- 37- Holy Quran, 37:45,46.
- 38- Holy Quran, 37:48,49.
- 39- Koleyni, Mohammad ibn-e Yaqoob (1986) Al-kafi, vol 6, Tehran: Darolkotob-al-eslameie, 445.
- 40- Holy Quran, 107 ,3:106.
- 41- Ibn-e Babewayh, Mohammad (1983) Al-khe-sal, vol 1, Qom: Teachers society press, 99.
- 42- Koleyni, Mohammad ibn-e Yaqoob (1986) Al-kafi, vol 6, Tehran: Darolkotob-al-eslameie, 449.
- 43- Ibn-e Babewayh, Mohammad (1992) Man-la-yahzoroh-al-faqih, vol 1, Qom: Islamic Publications Office, 251.
- Holy Quran, 39:75.
- Holy Quran, 57:20.
- Bolvardi, Taiebeh (2008) Color psychology and its educational effects from the Quran perspective, Koasar journal, 98 ,(27)8.
- Holy Quran, 77:33.
- Qomi Mashadi, Mohammad ibn-e Mohammadreza (1988) Kanz-al-daqa'eq va bahr-al-ghara'eb interpretation, vol 2, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance press, 40.
- Aiashi, Mohammad ibn-e Masoud (1960) Tafsir-al-aiashi, vol 1, Tehran: Al-matba'atol-elmiyah, 47.
- Tabarsi, Hasan ibn-e Fazl (1991) Makarem-al-akhlaq, 4nd edition, Qom: Sharif Razi press, 124.
- Lusher, Max (2002) Colors psychology, translated by Vida Abizadeh, 17th edition, Tehran: Dorsa press.
- Holy Quran, 6:96.
- Koleyni, Mohammad ibn-e Yaqoob (1998) Osool-e kafi, vol 5, Qom: Osveh press, 366.
- Holy Quran, 17:79.
- Mirsane, Mohammad Hussein (2012) The effects of colors on the human psyche based on the Quran and Hadith, Journal of hadith-e howzeh, 137 ,5.
- Bolvardi, Taiebeh (2008) Color psychology and its educational effects from the Quran perspective, Koasar journal, 105 ,(27)8.
- Holy Quran, 101:5.
- Holy Quran, 55:37.
- Koleyni, Mohammad ibn-e Yaqoob (1986) Al-kafi, vol 6, Tehran: Darolkotob-al-eslameie, 467.
- Ibn-e Babewayh, Mohammad (2006) Elal-al-sharaye, vol 2, Qom: Davari press, 348.
- Koleyni, Mohammad ibn-e Yaqoob (1986) Al-kafi, vol 6, Tehran: Darolkotob-al-eslameie, 447.
- Ragheb esfahani, Hussein ibn-e Mohammad (1991) Mofradat of Quran words, Beirut: Daar-al-ghalam, 285.
- 26- Holy Quran, 12:46.

